

баштанних культур, приблизно 36% плодів та ягід від рекомендованих норм.

Література:

1. Балабанов Г. В. Территориальная сегментация продовольственного рынка Украины. Зернопродуктовый комплекс Украины: структура и территориальная организация / Геннадий Балабанов – К. : УАРР / ПАП, 1999. – 105 с.
2. Балабанов Г. Продовольчий ринок України: оцінка регіональних відмінностей / Г. Балабанов // Укр. геогр. журн. – 1999. – № 1. – С. 19–26.
3. Кавецький І. Й. Методичні засади суспільно-географічного дослідження світових агропродовольчих ринків / І. Й. Кавецький // Укр. геогр. журн. – 1999. – № 1. – С. 27–31.
4. Новоселов А. С. Теория региональных рынков: учебник / А. С. Новоселов. – Ростов на Дону.: Феникс; Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 2002. – 448 с.
5. Серова Е. В. Аграрная экономика: учеб. для студ. эконом. вузов, факульт. и спец-ностей / Е. В. Серова.– М.: ГУ ВШЭ. – 2000. – 480 с.
6. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: «Консультант», 2007. – 648 с.
7. Сухий П. О. Аграрний ринок України: споживчий попит та продовольча безпека України / П. О. Сухий // Географічні проблеми сталого розвитку: зб. наук. праць: у 4 т. – К.: ВГЛ Обрії, 2004, Т.3. – С. 86–89.
8. Сухий П. О. До питання про методику дослідження спеціалізації сільського господарства та складових формування ринку продовольства / П. О. Сухий // Регіональні проблеми розвитку агропромислового комплексу України: сучасний стан і перспективи вирішення: мат. II міжн. науково-практ. конф. (Київ, 18-19 березня 2002 р.). – К.: Стафед-2, 2002. – С. 181–182.
9. Сухий П. О. Особливості формування ринку продовольства Чернівецької області / П. О. Сухий // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Вип. 53. Серія: географія. – Чернівці: ЧДУ: Рута, 2000. – С. 110–115.
10. Сухий П. О. Соціально-економічні аспекти формування та розвитку аграрного ринку в областях Карпато-Подільського регіону України. / П. О. Сухий // Історія української географії: Всеукр. наук.-теор. часопис. – Вип. 2 (14). – Тернопіль: Підручники та посібники, 2006. – С. 82–89.

Резюме:

Сухой П.А ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННЫЕ ОТЛИЧИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЕМКОСТИ РЫНКА ПРОДОВОЛЬСТВИЯ В ЗАПАДНОУКРАИНСКОМ РЕГИОНЕ.

Исследовано производство, потребление и формирование балансов продуктов питания в Западной Украине в 2008-2009 годах. Рассмотрена структура молочного рынка, условия его формирования, каналы реализации произведенного молока. Рассчитано баланс между рациональной нормой и фактическим потреблением отдельных продуктов питания в областях Западной Украины. Полученные показатели свидетельствуют о том, что населением региона потребляется 43,5% мяса, 71% молока, около 67% куриных яиц и овощебахчевых культур, 36% плодов и ягод от рекомендованных норм потребления.

Ключевые слова: агропродовольственный рынок, западная Украина, производство с/г продукции, рациональная норма потребления.

Summary:

Petro Sychij. SPATIAL-TEMPORAL DIFFERENCES IN FOOD MARKET CAPACITY FORMATION IN WEST-UKRAINIAN REGION.

Peculiarities of production, consumption and expense of basic meat and plant food products in Western Ukraine in 2008 – 2009 are disclosed. Structure and peculiarities of milk product market formation in conditions of formation of differently structured regional economic complex are considered. Balance between rational standard and actual consumption of some food products in West Ukrainian administrative regions is estimated. Estimation results show that the population consumes as follows: meat – 43,5%, milk – 71%, eggs, vegetable/melon field product – nearly 67%, fruit and berry – 36% out of recommended standard.

Key words: agri-food market, Western Ukraine, the production of agriculture products, rational consumption rate.

Надійшла 07.09.2010р.

УДК 911.5

Володимир ВОЛОВИК

ГЕОГРАФІЧНЕ ТРАКТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядається географічне трактування концепції культури, аналізується етимологія терміну "культура", його дефініції. Для географічних досліджень у понятті "культура" цікава матеріальна складова, куди відносять: культуру праці й матеріального виробництва, культура побуту, культура топосу (архитектурні типи, селитебні ландшафти). Виділені основні концепції культури з географічного погляду: суперорганічна, епіфеноменальна, еволюціонізм, цивілізаційний підхід, дифузійнізм, культурний релятивізм.

Ключові слова: культура, етнокультура, географічне трактування концепції культури.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фундаментальні категорії: культура, простір,

середовище й час, які належать до основ "культурного ландшафту", мають філософський характер. Від їхнього трактування залежить зміст, специфіка, сутність і саме існування концепції "культурного" та "етнокультурного" ландшафту. Культура – міждисциплінарний об'єкт дослідження. Але зауважимо, що дослідження "культури" завжди слабо корелювали з етногеографічними дослідженнями. Донедавна простежувалася чітко виражена дуальність: різноманітність трактувань культури на Заході і єдина "легітимна" концепція в СРСР, що відіграла свою фатальну роль у знецінюванні концепції "культурного ландшафту". Базисні елементи культури існують у двох видах – матеріальному й духовному. До матеріальної культури відносять: культуру праці й матеріального виробництва, культура побуту, культура *топосу*, тобто місця проживання (архітектурні типи, селитебні ландшафти). Сукупність нематеріальних елементів складають духовну частину культурної статистики: зразки й норми поведінки, закони, духовні цінності, церемонії, ритуали, символи, міфи, знання, ідеї, звичаї, традиції, мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних американських та європейських джерелах аналіз поняття "культури" здійснюється з позицій фізичної та соціально-економічної географії, соціально-культурної антропології, етики та філософії [28, 31, 32], культурно-господарських типів [26].

Формулювання цілей статті. Виявити концептуальну своєрідність культури у географічних напрямках, проаналізувати етимологію та концепцію терміну "культура".

Виклад основного матеріалу. Етимологія терміну "культура". Слово "культура" (cultura) введено до вжитку давніми римлянами як протиставлення слову "природа" (natura). Спочатку воно дійсно означало культивування, вирощування рослин та тварин, обробіток ґрунту, але пізніше римляни стали вживати термін "культура" по відношенню до душі, розуму, які також можуть бути "культивованими".

Культура походить від лат. "cultura", яке означає "обробіток, догляд; землеробство; виховання, освіта, розвиток; поклоніння, шанування" [9, с. 138]. Як бачимо, на чільному місці вказано матеріальну складову, на що вказував Ф. Ратцель: "Не случайно слово "культура" (возделывание) имеет одинаковый смысл с земледелием. Здесь лежит его этимологический корень, а также и корень того, что мы в более обширном смысле называем культурой" [17, с. 26].

Первинний зміст розуміння "культури" як неприродного, обробленого, покращеного зберігся до сьогодні. Культура – антитеза до природи, не-природа, іноді анти-природа.

Оригінально розшифрував поняття "культури" М.К. Реріх, поділивши її на дві частини: "культ" – шанування, "ур" – світло, тобто шанування світла [14]. З цього погляду "культ" походить від латинського "cultus", що перекладається як "обробка; догляд; шанування, поклоніння" і має безпосереднє відношення до сакральних та фальшивих артефактів етнокультури.

Дефініції терміну "культура". Вже в етимології терміну "культура" виражається певна особливість – єдність культури, людини і його діяльності, хоча в понятті "культури" вкладали різний зміст. Наприклад, елліни бачили у своїй вихованості головну відмінність від "диких", "некультурних варварів". У середньовіччі слово "культура" асоціювалося з особистими якостями, з ознаками особистого вдосконалення. З другої половини XIX сторіччя поняття "культура" все більше здобуває статус наукової категорії. Вона перестає означати тільки високий рівень розвитку суспільства. Це поняття всі частіше стало перетинатися з такими категоріями, як "цивілізація" і "суспільно-економічна формація".

Тривалий час поняття "культура" і "цивілізація" були тотожні. Першим провів між ними межу І. Кант, а на початку XX сторіччя О. Шпенглер і зовсім протиставив їх. У праці "Культура: критичний огляд концепцій і визначень" [30] автори проаналізували понад 180 трактувань культури й класифікували визначення за 6-ма типами, які у свою чергу, підрозділяються на підтипи. Сьогодні існує понад 400 визначень "культури". Багато з них співпадають за змістом.

Для характеристики "культурного ландшафту" необхідними будуть *археологічні підходи* до поняття "культури", переважно матеріальної за своєю сутністю. Термін "культура" як позначення археологічних залишків з'являється у середині XIX сторіччя, а через півсторіччя ця категорія стає провідною в археології. Культуру розглядали як головну рису, якою людське суспільство відрізнялось від природи. Під нею розуміли все, що було створено руками людини. Специфічність форми культури кожного суспільства дає можливість археологам окреслити коло схожих пам'яток археологічної культури: "Предметом первісної археології є наукове дослідження усіх стародавніх пам'яток людської культури" [В.О. Городцов, за 7, с. 9]. У радянській археології вживалось поняття

"матеріальна культура", однак спроби його обґрунтування призвели до ряду протиріч. Зокрема, термін "матеріальна" має не предметну, фізичну основу, а філософську. Особливий акцент надавався "матеріальній культурі", коли намагались підкреслити соціологічну спрямованість досліджень.

Внесок у розвиток сучасного поняття "культури" зробили археологи І.С. Винокур, Ю.М. Захарук, В.Ф. Генінг, М.О. Ричков, С.В. Смирнов. Більшість дослідників вважають, що культура (археологічна), сконструйована на спільності ознак археологічного матеріалу, є відбиттям в археологічних реаліях окремих соціально-історичних організмів давнини [20]. В.Ф. Генінг значну увагу у працях приділяє аналізу категорії "археологічних пам'яток" [8], де розглядає визначення поняття "культура", виділяючи три рівня при реалізації функції людської діяльності. Далі аналізує поняття "вкопної культури" та "археологічних пам'яток" як решток предметного (матеріального світу) минулих епох.

Археологами сформульовано важливий теоретичний висновок: однотипну матеріальну культуру, відтворену на основі археологічних джерел, можна розглядати як доказ існування окремої етноспільноти. Тому виникла ідея типологізації археологічних пам'яток за головними спільними ознаками, виділенням археологічної провінції, далі – археологічної культури.

Ємне визначення культури навів Л.Г. Юнін: *"Культура в широкому розумінні слова – це те, що робить тебе чужим, коли ти залишаєш свій будинок. Вона містить у собі всі переконання й всі очікування, які висловлюють і демонструють люди. Коли ти серед членів групи, з якими розділяєш загальну культуру, тобі не доводиться обмірковувати й проектувати свої слова й дії, тому що ти й вони бачать світ у принципі однаково, і ви знаєте, чого очікувати один від одного"* [10, с. 25]. Наближене до антропогенного ландшафтознавства визначення культури розглядається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, які виражають певний рівень історичного розвитку цього суспільства і людини [21, с. 151].

З американських вчених необхідно відзначити О.Т. Менсона, який у 1894 р. вводить поняття "культурного ареалу" як локалізованих культур. Кожний культурний ареал, відповідно до автора *"має свій клімат, свої води і землі, свої рослини, мінерали, тварин... Коли група людей опинилась в одному з цих ареалів, вона безумовно розвивала свою особливу культуру, заняття, індустрію"* [1, с. 60]. У праці автор обмежує визначну роль географічного середовища ранніми стадіями розвитку людського суспільства.

"Точку опори" у гуманітарних дослідженнях культури шукають і географи. П. Хаггет, проаналізувавши погляди вже тільки культургеографів, прийшов до висновку: *"Культура – це стійкі стереотипи завченої людської поведінки, за допомогою яких основні поняття й уявлення можуть бути передані від одного покоління до іншого або від однієї спільноти людей до іншої"* [23, с. 282]. Причому дуже важливі наступні три аспекти: передача культури відбувається небіологічним шляхом; роль символів і мови в сприйнятті стереотипів культури є головною; людська культура є складною і стійкою. В.М. Стрелецький, стверджуючи важливість концептуалізації поняття "культура", відзначає: *"...яких би уявлень про сутність культури не дотримувалися географи різних шкіл, традицій і напрямів, всі вони змушені були відповідати на схожі, по суті, ті самі питання: "що мається на увазі під просторовими відмінностями в культурі" і "як їх можна вимірювати"* [22, с. 20]. Ми дотримуємося іншої позиції, суть якої в тому, що концепція культури впливає на все дослідження, у тому числі на вирішення проблеми. Аргументуємо це твердження на прикладі аналізу протилежних концепцій культури: суперорганічної і епіфеноменальної.

Суперорганічне трактування культури. Тракткування, запропоноване антропологом Альфредом Кребером у першій третині ХХ ст., може охарактеризувати у наступних положеннях [1]: сутність культури піднімається над органічним і неорганічним світом і не пояснена в категоріях цих низьких рівнів; культура – сутність, яка саморозвивається в порожнечі; культура охоплює мову, знання, вірування, звичаї, мистецтво, техніку, ідеали, норми; культура постійна й автоматично здобуває своєрідну "інтеграцію"; "етос" визначає форму культури, і пронизує її, як запах.

Ця концепція суттєво вплинула на розуміння "культурного" ("етнокультурного") ландшафту. Вона виникла як своєрідна гуманітарна реакція на протиположний енвайроментальному детермінізму на початку ХХ сторіччя, увійшовши в географію завдяки К. Зауеру. Забезпечивши спільне розуміння з антропологією, концепція виявила креативний потенціал: значна кількість класичних праць створені вченими, які її підтримували (Carter, 1968; Broek, Webb, 1973; Zelinsky, 1973) [16].

Проте недоліки парадигми були досить істотні. У статті, присвяченій аналізу цієї концепції Д. Дункан [29], відзначає, що суперорганічне трактування культури розділяє соціальне й культурне

поля досліджень непереборним бар'єром. Дійсно, в американській науковій школі існує невинувачений поділ соціальної й культурної географії. Але у повсякденному житті соціальне й культурне в людині й суспільстві настільки узагальнене, що важко провести навіть умовну межу. Культурна географія в об'єднаній Німеччині й у Франції розглядається як субдисциплінарне поле в рамках соціальної географії, або як гібридна соціально-культурна дисципліна (Goppel, 1993; Claval, 1970) [16].

Наступний негативний момент – таке трактування задає "планетарний" масштаб, придатний лише для створення міжцивілізаційних схем. Проблема "просторових розходжень і їхнього виміру" у рамках суперорганічного розуміння також значно знецінюється, переходячи до безтілесної, абстрактної людини, яка взаємодіє на макрорівні з культурою. Такий напрям може привести до появи взаємовигідного синтезу: традиції "людина-земля", розробленої в культурній географії. Саме цей аспект суперорганічного трактування культури – відмова від включення соціальної теорії в методологію культурної географії у 80-х рр. ХХ сторіччя заохотив створення "радикальної культурної географії", заснованої на неомарксистській інтерпретації суспільства [27]. Важливість аналізу концепцій культури для аналізу культурного ландшафту підкреслює Р. Вільям, який вважає інтерпретацію культури "ключовим словом", за допомогою якого задаються рамки того, що в стані проаналізувати дослідник: культура, сприймається як павутина значень (трактування школи символічної антропології К. Гіртца); створює одне проблемне поле, трактується ж як епіфеномен – зовсім інше; так, що два дослідники відповідно перебувають у різних суб'єктивних географічних реальностях [34].

Епіфеноменальне трактування культури. До початку ХХ сторіччя у географії склались ідеї про взаємозв'язок культури й природи, що відбилось у структурі географічних наук, забезпечуючи широту й послідовність досліджень. В.П. Семенов-Тянь-Шанський розробив і читав курс антропогеографії. Квінтесенція науки виражалась у праці "Що повинен знати кожний краєзнавець про географію людини", де культура трактувалося як поле, здатне транслювати, "випромінювати" свої прояви: *"Відповідно до культурних вогнищ людини можна встановити і його культурні світи, під якими варто розуміти площу, покриту випромінюванням з того або іншого культурного вогнища. Такі світи відбуваються в історичному розрізі – шляхом нашаровування однієї культури на іншу в культурному вогнищі, а в географічному порядку – у просторі – шляхом перешаровування й перекриття культур, випромінених із сусідніх культурних вогнищ"* [19, с. 128].

Дослідженням культури у географічному трактуванні займався Петроградський Географічний інститут. Уже в 1918 р., у перший рік свого існування, з 16 загально географічних кафедр, чотири (країнознавства, антропології, етнографії й економічної географії) охоплювали культурно-географічну проблематику. Пізніше інститут злився з географічним факультетом, де В.Г. Богораз-Тан, В.П. Семенов-Тянь-Шанський, Л.Я. Штеренберг здійснювали культурно-географічні дослідження. Трактування культури в рамках цього ідейного кола були дуже різноманітні – від *"сукупності всього створеного людиною на землі у всій історичній і географічній розмаїтості"* [5, с. 42] до визнання культури еквівалентом етносу, як форми життя людини на Землі.

У 30-і рр. ХХ сторіччя культура трактувалася як надбудовне явище, що переважно пов'язане з матеріальним виробництвом і майже незалежно від свідомості людей: *"Культура – це сукупність досягнень суспільства в області освіти, мистецтва, науки й в інших областях духовного життя; вміння використати історично накопичені знання й практичний досвід для скорення сил природи, для зростання виробництва, для дозволу назрілих завдань суспільного розвитку"* [24, с. 202]. Корінною характеристикою культури була її епіфеноменальність – існування надбудови і вторинність стосовно економічного базису. Культура підрозділялася на матеріальну (техніка, виробничий досвід, матеріальні цінності) і духовну (досягнення в галузі науки, мистецтва й літератури, філософії, освіти). Вона залежна від матеріальної сторони життя (способу виробництва), і має класовий характер.

Проблемне поле антропогеографії (культурної географії) пройшло через зміни: від людини й культурного ландшафту до розташування об'єктів соціально-культурного побутового сектору, і як наукова дисципліна перестала існувати. Була єдина спроба заповнити порожнину. У 1947 р. Р.М. Кабо публікує статтю "Природа й людина в їхніх взаємних стосунках як предмет соціально-культурної географії" [12]. Основні положення праці, зокрема, про необхідність і можливість міждисциплінарного дослідження соціально-культурних явищ, про створення соціально-культурної географії, були свіжі й нові. Однак ці ідеї не отримали підтримки і незабаром були забуті.

Відношення до культури стає позицією критики закордонної географії, причому спостерігається

інверсія значення: основою аналізу закордонних підходів стає епіфеноменальне трактування. А.Г. Ісаченко, критикуючи західні географічні дослідження у поверхневості й незнанні закономірностей суспільного розвитку, вважає що дослідники під "культурно-географічними" явищами "...розуміють головним чином зовнішні результати діяльності людини на Землі (населені пункти, дороги, житла, навіть огорожі, лазні, цвинтарі тощо)" [11, с. 23].

Тенденції гуманізації й соціологізації активно обговорювалися в географії, але культурно-географічне проблемне поле так і залишилося "поза кадрам". Визначеність припустимого трактування "від і до" вкоренилася в економіко-географічній традиції, і саме словосполучення "культурна географія" здавалось ненауковим. Показово, що при перекладі закордонних статей дуже рідко назва цієї повноправної дисципліни передавалася дослівно: замість "cultural geography" – соціальна (рідше – соціально-культурна) географія, а найчастіше – географія культури. Здавалося б, цей лінгвістичний нюанс незначний, однак він багато в чому визначає зміст: "географія культури", за аналогією, наприклад, з географією спорту, уже з першого погляду розпізнається як географія розташування культури, що не відповідає трактуванню оригіналу.

Розуміння культури як виду діяльності – сутнісна характеристика епіфеноменальної концепції – могло логічно розгорнутися тільки в одну – хорологічну "географію культури" – територіальну організацію, розташування об'єктів – результатів цієї діяльності; однак у ті роки це починання не мало подальшого продовження.

Географія культури може трактуватись з погляду "місцерозвитку" П.М. Савицького та просторовості різних сфер культурного буття. Цей напрям розкритий Ю.А. Веденіним у праці "Нариси з географії мистецтва" (1997), у якій розкриті особливості територіальної структури мистецтва, роль інновацій і традицій у формуванні територіальної структури мистецтва, головні фактори формування територіальних спільностей і комплексів мистецтва. Автор вказує, що "мистецтво займає на Землі визначене місце (у буквальному розумінні цього слова). Воно переміщується планетою і вступає із нею у взаємодію, змінюючи її культурний і природний ландшафти" [6, с. 4]. Як вказує Ю.А. Веденін, культура, вступає у контакт з натуральним ландшафтом різноманітними способами: через антропогенні матеріальні об'єкти; через різні види людської діяльності, які визначають ступінь і форму взаємодії людини з природою, і, нарешті, через відношення людини до довкілля, зумовлене різними ціннісними критеріями. Таким чином, культура входить до ландшафту і через процеси діяльності, через потоки енергії та інформації, які поєднують культуру та природу.

У такому контексті можна говорити про дослідження методами географії фольклорних жанрів, літописів, давньоруського іконопису й архітектури, народного мистецтва і художніх промислів, образотворчого мистецтва. Ступінь їх концептуалізації різна: одні – у стадії формування у самостійні напрями, інші – у зародковій стадії [4].

С.А. Ковальов [13] запропонував вважати географію культури, дисципліною, що перебуває на стику декількох суспільно-географічних наук; С.Я. Німмік, виділила окрему соціальну географію, орієнтовану на вивчення споживання суспільством матеріальних і духовних благ і формування на цій основі "географічних типів способів життя" [15, с. 7]. Але критичні зауваження та обвинувачення в "розмиванні" предмету географії звели нанівець і ці починання.

Досить чітко виділяються елементи культури й у просторово-регіональному аспекті. Адже в кожний відрізок часу співіснують і іноді взаємодіють локальні культури (культури регіонів, країн, народів (етносів), племен), своєрідність яких настільки очевидна, що дає підставу вважати деякі з них різними, аж до протилежності. Теоретично це виражено істориками й культурологами, які розвивали концепції локальних культур, замкнених цивілізацій, історичних циклів культурного розвитку. М.Я. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі – кожний з них по-своєму розробляв уявлення про типи культур.

Однією з перших була концепція **еволюціонізму** – відповідно до якої культура при всіх дискретностях розвитку, перервах поступовості все-таки розвивається послідовно, від нижчого рівня – до вищого, через варварство – до високорозвиненої культури, вінцем розвитку якої вважалася культура Європи. Провідними науковцями цієї концепції були Л. Морган, Г. Спенсер, Дж. Мак-Леннан, Дж. Леббок, Дж. Фрезер. Засновником є англійський вчений Е. Тейлор, який у праці "Первісна культура" розкриває положення концепції: людство – єдиний вид; еволюція суспільства і культури відбувається за однаковими законами; еволюційний розвиток йде від простого до складного; характер культури тоді відповідає стадії еволюції, на якій знаходиться суспільство; спільності та

відмінності між культурами можна пояснити ступенем розвитку культур. У XIX сторіччі від цієї концепції поступово відмовились.

Наприкінці XIX сторіччя з'явилась праця М.Я. Данилевського "Росія і Європа" (1869), у якій закладено основи нової концепції **цивілізаційного (циклічного) підходу**. За ним, розвиток людства відбувається шляхом циклічної зміни самотніх культурно-історичних типів. До провідних вчених напряму можна віднести К.Н. Леонтєва, О. Шпенглера, А. Тойнбі, П.А. Сорокіна, К. Ясперса [25]. А. Тойнбі розробив концепцію культурно-історичного процесу, аналізуючи двадцять одну (відносно замкнуту) цивілізацію. Він вказував, що людина досягає цивілізації не внаслідок біологічної спадковості або легких умов довкілля, а у відповідь на виклик складної ситуації. У якості "викликів" він виділяв несприятливі природно-кліматичні умови, військову колонізацію та геніальні досягнення попередніх цивілізацій.

Концепція **дифузійнізму** з'явилась наприкінці XIX сторіччя як реакція на еволюціонізм. У цій концепції подібність форм культури пояснювалась проникненням форм, які розвивались в одному або декількох центрах, відокремлені значними відстанями. Серед вчених, які сформували цю концепцію: Ф. Ратцель, Л. Фробеніус, Ф. Гребнер, В. Шмідт, Е. Сепір, М. Херсковіц. Існувало декілька течій у рамках цього напряму: історико-географічний, вчення про культурні кола, теорія культурних ареалів, геліолітична школа [25, с. 141-142].

Засновником дифузійнізму вважають Ф. Ратцеля, який обґрунтував свої ідеї у працях "Антропогеографія" (1882), "Народознавство" (1885), "Земля і життя" (1891), у яких розкриті загальні тенденції розселення людства на Землі і розвиток культури у зв'язку з географічними умовами [2]. Хоча з науково-історичного погляду праці Ф. Ратцеля мають відношення до антропогеографічної школи та були перехідною ланкою від еволюціонізму до теорії культурних кругів [25, с. 143].

Ідеї концепції культури Ф. Ратцель сформулював у праці "Антропогеографія", де проаналізував географічне поширення предметів матеріальної культури, що у свою чергу пов'язав з поширенням етносів – носіїв цих предметів. Як стверджував Ф. Ратцель, викликані природними умовами відмінності між культурами етносів, поступово згладжуються завдяки просторовим переміщенням етнографічних предметів через культурні контакти етносів. Предмети матеріальної культури значно довше зберігаються, а відповідно й ареал поширення етносу має виражені межі. Людині, Ф. Ратцель, відводив вторинну роль у культурі і розглядав відносну незалежність культури від людини [18, с. 38-39].

Одним з напрямів географічного розуміння "культури" був "*культурний релятивізм*", заснований на поглядах Л. Фробеніуса, учня Ф. Ратцеля, та Ф. Гребнера. Л. Фробеніус пов'язував різноманітність та неповторність культур з різноманітністю ландшафтів, а Ф. Гребнер розвинув концепцію світової культури як серії замкнутих культур, які пізніше розглядаються як культурні кола. Л. Фробеніус, мав погляди на сутність культури міфологічного характеру. Це виражається у твердженні, що культури – це живі організми, які народжуються, старіють та помирають. Ця теза перетинається з "біосферним" напрямом Л.М. Гумільова. Л. Фробеніус вказував на те, що культури не створюються людьми, а функціонують та еволюціонують самодостатньо.

Представник американської школи "age-and-area" Ф. Боас розглядав "культуру" як наслідок дифузії й акультуризації. Під акультуризацією він розумів сприйняття етносами елементів чужих культур та пристосування для своїх потреб. Дослідження Ф. Боаса продовжили К. Уісслер, Е. Сепір, Р. Лоуї, У. Уолліс [25]. У Великобританії традиції "дифузійнізму" розвивали У. Ріверс, Г.Е. Сміт, У. Перрі, Д. Джексон, У. Доусон. Автори проводили паралелі етнодифузії та фізико-хімічних процесів: "*...процес поєднання культур нагадує швидше фізичну суміш, у якій складові елементи існують поруч...*" [2, с. 50].

"Побічним ефектом" тривалого панування об'єктивістського розуміння культури й редукції культурної географії, як "мосту" міждисциплінарної взаємодії з гуманістичною географією стали негативні стереотипи сприйняття географії й географів гуманітаріями. Так, культурологи "*...дефіциту географії не відчували... вони побоюються географічного детермінізму, пояснення всього й вся впливом території...*" [3, с. 136]. Це ж стосується етнологів. Географія в їхньому розумінні ототожнюється тільки з просторовим розташуванням і детермінізмом. Зазвичай, те, що гуманітарії поки не відчували дефіциту географії, говорить не про вузькість їхнього кругозору, а скоріше спонукує географів до виходу за межі сформованого "інтелектуального каркасу", до подолання інерційності: розуміння поєднання світу людини й природи зараз, у процесі переходу до одночасно глобального й регіонального мозаїчного буття, стає гостро необхідним.

Висновки:

1. Культура – є фундаментальним поняттям, яке поєднує простір, час та середовище у культурному ландшафті. Розуміння культури є ключовим у предметі культурної географії та етнокультурного ландшафтознавства.
2. Категорії простору, середовища, часу є важливими при здійсненні культурно-географічних досліджень. Їх відповідне трактування визначає сутність, географічну орієнтацію і перспективи прикладних досліджень.
3. Етимологія та географічне трактування терміну "культура" зумовлені концепціями: суперорганічною, епіфеноменальною, еволюціонізму, цивілізаційного підходу, дифузійнізму, культурного релятивізму.
4. Основою для вивчення культурного (етнокультурного) ландшафту є принцип мультикультуралізму, реалізований у культурній географії, етнокультурному ландшафтознавстві, частково антропогенному ландшафтознавстві.

Література:

1. *Аверкиева, Ю. П.* История теоретической мысли в американской географии [Текст] / Ю. П. Аверкиева. – М. : Издательство «Наука», 1979. – 289 с.
2. *Александренков, Э. Г.* Диффузионизм в зарубежной западной географии [Текст] / Э. Г. Александренков // Концепции зарубежной этнологии. Критические этюды. – М. : Издательство «Наука», 1976. – С. 26-67.
3. *Анненков, В. В.* География и культурология [Текст] / В. В. Анненков // Изв. РАН. Сер. геогр. – 1998. - № 4. – С. 134-136.
4. *Беленький, И. Л.* Роль географического фактора в отечественном историческом процессе: аналитический обзор [Текст] / И. Л. Беленький; РАН; Институт научной информации по общественным наукам. Фундаментальная библиотека. Отдел научно-библиографической информации. — М., 2000. — С. 69-70. — ISBN 5-248-01377-1.
5. *Богораз-Тан, В. Г.* Распространение культуры на Земле. Основы этногеографии. С десятью этногеографическими картами [Текст] / В. Г. Богораз-Тан; предисловие С. И. Ковалева. – М., Л. : Государственное издательство «Типография Печатный двор», 1928. – 315 с.
6. *Веденин, Ю. А.* Очерки по географии искусства [Текст] / Ю. А. Веденин. – М. : Российский научно-исследовательский институт культурного и природного наследия, 1997. – 224 с.; с илл. – Библиогр. : с. 215-222. – ISBN 5-86007-095-5.
7. *Генинг, В. Ф.* Концепция "культуры" в археологическом знании (з історії питання) [Текст] / В. Ф. Генинг // Археологія. - № 1. - 1992. - С. 4-16.
8. *Генинг, В. Ф.* Объект и предмет науки в археологии [Текст] / В. Ф. Генинг. - К. : Наукова думка, 1983. - 220 с.
9. *Етимологічний словник української мови* [Текст] : в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983. – ISBN 5-12-001263-7. – Т. 3 : Кора – М / Укл. : Р. В. Болдирев та ін. – 1989. – 552 с. – ISBN 5-12- 00163-9 (в опр.).
10. *Ионин, Л. Г.* Основания социокультурного анализа [Текст] / Л. Г. Ионин // М. : Изд-во РГГУ, 1995. – 150 с.
11. *Исаченко, А. Г.* География сегодня : пособие для учителей [Текст] / А. Г. Исаченко. – М. : Просвещение, 1979. – С. 23.
12. *Кабо, Р. М.* Природа и человек в их взаимных отношениях как предмет социально-культурной географии [Текст] / Р. М. Кабо // Вопр. Географии. – 1947. - № 5. – С. 5- 32.
13. *Ковалев, С. А.* Изучение населения в географии [Текст] / С. А. Ковалев // Проблема человека в системе географических наук. – М. : Наука, 1977. – С. 31-43.
14. *Культурология. История мировой культуры : учебник для вузов* [Текст] / Под ред. проф. А.Н. Марковой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ, 2000. — 600 с.; илл. цв. - ISBN 5-85178-043-6.
15. *Ныммик, С. Я.* Соотношение экономической, социальной и социально-экономической географии [Текст] / С.Я. Ныммик // Изучение проблем социально-экономической и социальной географии. – Тарту, 1979. – С. 3-18.
16. *Рагулина, М. В.* Культурная география: теория, методы, региональный синтез [Текст] / М. В. Рагулина. — Иркутск : Изд-во Ин-та географии СО РАН, 2004. — 171 с.
17. *Ратцель, Ф.* Народоведение [Текст] / Ф. Ратцель; перевод со второго, совершенно переработанного немецкого издания, сь разрешения издателей подлинника, сь библиографическим указателем и дополнениями Д. А. Коропчевского. Четвертое издание со стереотипа. – С.-Петербург : книгоиздательское Т-во «Просвещение», 1904. – Т. 1. – 764 с.
18. *Садохин, А. П.* Этнология : учебник [Текст] / А. П. Садохин. - М. : Гардарики, 2001. - 256 с.
19. *Семенов Тянь-Шанский, В. П.* Что должен знать каждый краевед о географии человека [Текст] / В. П. Семенов Тянь-Шанский. – Л. : Брокгауз и Ефрон, 1927. – С. 128.
20. *Смирнов, С. В.* Археологічна культура: суперечливі моменти розробки проблеми [Текст] / С. В. Смирнов // Археологія. - № 1. - 2003. - С. 7-21.
21. *Социологический энциклопедический словарь.* На русском, английском, немецком, французском и чешском языках [Текст] / Редактор-координатор — академик РАН Г. В. Осипов. — М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА—ИНФРА М), 2000. — 488 с. - ISBN 0-89123-162-X (НОРМА).
22. *Стрелецкий, В. Н.* Географическое пространство и культура: мировоззренческие установки и исследовательские парадигмы в культурной географии [Текст] / В. Н. Стрелецкий // Известия РАН. Сер. геогр. – 2002. - № 4. – С. 18-28.
23. *Хаггет, П.* География: синтез современных знаний [Текст] / П. Хаггет. – М. : Прогресс, 1979. – С. 282.
24. *Энциклопедический словарь* [Текст]. – М., 1954. – С. 202.
25. *Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы* [Текст]. - М. : Наука, 1988. - 225 с.
26. *Civilizations. Culture, ambition, and the transformation of nature* [Text]. By Felipe Fernandez-Armesto. New-York : The Free

- Press, 2001. – 545 p.
27. *Cosgrove, D.* Towards a radical cultural geography: problems of theory [Text] / *D. Cosgrove* // *Antipode*, vol. 15, № 1, 1983, p. 1-11.
 28. *Encyclopedia of social and cultural anthropology* [Text]. Edited by *Alan Barnard, Jonathan Spencer*. – London; New York : Routledge, 2002. – P. 206-216.
 29. *Duncan, J. S.* The superorganic in American cultural geography [Text] / *J. S. Duncan* // *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 70, № 2, 1980, p. 181-198.
 30. *Kroeber, A. L.* Culture, a critical review of concepts and definitions [Text] / *A. L. Kroeber, C. Kluckhohn* // *Papers of the Peabody Museum of American archeology and ethnology*. – Cambridge : Harvard University, 1952, vol. 47, p. 1-222.
 31. *Postwestern cultures. Literature, Theory, Space* [Text]. Edited by *Susan Kollin*. – Lincoln and London : University of Nebraska press, 2007. – 268 p.
 32. *Rietbergen, P.* Europe. A Cultural History [Text]. – London; New York : Routledge, 2005. – 490 p.
 33. *Treide, J.* Zur wirtschaftlichn Klassifizierung und Typisierung in der Ethnographie [Text] / *J. Treide* // *EAZ*. - 1982. - S.570-600.
 34. *William, R.* Keywords / Mapping the futures: local cultures, global change [Text] / *R. William; Bird J., Curtis B., Putnam T.*, eds. – New York : Routledge, 1993. – P. 135-156.

Резюме:

Воловик В. М. ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ ТРАКТОВКА КОНЦЕПЦИИ КУЛЬТУРЫ.

В статье рассматривается географическая трактовка концепции культуры, анализируется этимология термина "культура", его дефиниции. Для географических исследований в понятии "культура" интересна материальная составляющая, куда относят: культуру труда и материального производства, культура быта, культура топоса (архитектурные типы, селитебные ландшафты). Выделены основные концепции культуры с географической точки зрения: суперорганическая, эпифеноменальная, эволюционизм, цивилизационный подход, диффузионизм, культурный релятивизм.

Ключевые слова: культура, этнокультура, географическая трактовка культуры.

Summary:

Volovyk V. M. GEOGRAPHIC INTERPRETATION OF CONCEPTION OF CULTURE.

Geographical interpretation of conception of culture is examined in the article, etymology of term is analyzed "culture", his definitions. For geographical researches a financial constituent interesting in a concept "culture", where take: culture of labor and financial production, culture of way of life, culture of topos (architectural types, cities and rural landscapes). Basic conceptions of culture are selected from the geographical point of view: superorganic, epiphenomenal, evolutionism, civilization approach, diffusion, cultural relativism.

Keywords: culture, ethnocultural, geographical interpretation of conception of culture.

Надійшла 14.10.2010р.

УДК 911.3

Володимир ГРИЦЕВИЧ, Христина СЕНЬЧУК

АВТОТРАНСПОРТНА МЕРЕЖА КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Здійснена загальна характеристика автомобільних доріг за областями Карпатського регіону України. Вивчений розподіл міських поселень залежно від відстані до міжнародного транспортного коридору. Розглянуті проекти розвитку міжнародних автомобільних шляхів Карпатського регіону України. Визначені шляхи перспективного розвитку та оптимізації автотранспортної мережі Карпатського регіону.

Ключові слова: автотранспортна мережа, міжнародний транспортний коридор, автомагістраль, євроінтеграція.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток транспортних комунікацій зумовлений розселенням населення, його господарською діяльністю, потребою в поїздках; ці процеси є взаємозумовлюючими.

З наближенням кордонів Європейського Союзу Україна отримала нові можливості розвитку співробітництва не лише на державному рівні, а й на рівні регіонів. Соціально-економічний розвиток території безпосередньо залежить від розвитку транспортної системи, зокрема автомобільних доріг.

При інтеграції в європейську і світову економіку потреба у високорозвинутій транспортній системі дедалі посилюється, вона є основою для ефективного входження країни у світове співтовариство.

Карпатський регіон України розуміємо в загальноприйнятому значенні в складі чотирьох областей: Львівської, Чернівецької, Закарпатської та Івано-Франківської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток і функціонування автотранспортних мереж